

Otoriter Liberalizm: Krizin Ardındaki Konjonktür*

Michael A. Wilkinson¹, İdil ÇETİN (translator)²

 ¹ Assoc. Prof. Dr., The London School of Economics and Political Science, Department of Law

 ² Ph.D., Independent Researcher

Özet

Avrupa Birliği'nin anayasal krizinin ardında, siyaseten otoriter yönetim biçimlerinin ekonomik liberalizmin maddi düzenini korumak için ortaya çıkardığı "otoriter liberalizm" konjonktürü yatmaktadır. Bu anayasal konjonktür, kısa süre önce Wolfgang Streeck'in kuramsallaştırdığı üzere, demokrasi ile kapitalizm arasındaki maddi dinamiğin anayasaya dair bir soruşturmaya katılmasıyla kavranabilir. Böylece otoriter liberalizm, liberal anayasacılığın iki savaş arası dönemdeki çöküşünden, savaş-sonrası ve Maastricht-sonrası yeniden inşasına kadar (ki her iki dönemde de ekonominin demokrasiden uzaklaşmasıyla nitelenir) çok daha derin ve uzun bir anayasal yörünge boyunca incelenebilir. Bu bakış açısından, Avro-krizinde [Euro-Crisis] demokrasiye yönelik son zamanlardaki saldırılar, entegrasyonun olağan izleğinden sapma değil, bunun bir devamı olarak belirlir. Bunun nereye varacağı ise henüz belli değil. Otoriter liberalizme, otoriter illiberal tepkiler giderek daha sık eşlik etse de Brexit haricinde henüz kesin bir kopma yaşanmadı.

Anahtar Kelimeler: Otoriter liberalizm; Avro krizi; Anayasal kriz.

---

* LSE Hukuk bölümünde Doçent Dr. Eva Nanopoulos ve Fotis Vergis'e bu yazının önceki hallerine yaptıkları çok yardımcı yorumlar için içten teşekkürlerimi sunarım. Bu makalenin son hali şurada yayımlanmıştır: E. Nanopoulos ve F. Vergis (ed.) *The Crisis Behind the Crisis: The European Crisis as a Multi-Dimensional Systemic Failure of the EU* (Cambridge University Press, 2019).

Authoritarian Liberalism: The Conjuncture Behind the Crisis

Abstract

Behind the constitutional crisis of the European Union lies the conjuncture of ‘authoritarian liberalism’, when politically authoritarian forms of governing emerge to protect the material order of economic liberalism. This constitutional conjuncture can be grasped by integrating into constitutional enquiry the material dynamic between democracy and capitalism, as recently theorised by Wolfgang Streeck. Authoritarian liberalism can then be explored across a much deeper and longer constitutional trajectory, from the interwar breakdown of liberal constitutionalism, to its post-war and post-Maastricht reconstruction, in each case represented by a de-democratisation of the economy. From this perspective, the recent assaults on democracy in the Euro-crisis appear to be a continuation of, rather than divergence from, the normal path of integration. Where this will end remains to be seen. Although authoritarian liberalism is increasingly accompanied by authoritarian illiberal responses, there has not yet been any definitive rupture, with the possible exception of Brexit.

Keywords: Authoritarian liberalism; Euro-crisis; Constitutional crisis.

Corresponding Author	İdil ÇETİN
E-mail	idilcetin@gmail.com
Manuscript received	December 10, 2019
Revised manuscript accepted	December 10, 2019

Otoriter Liberalizm: Krizin Ardındaki Konjonktür

1. GİRİŞ

Finansal krizin başlangıcından günümüze kadarki neredeyse on yılı kapsayan süreçte, Avrupa'daki anayasal devlet ve devlet-sistemi, otoritesine ve meşruiyetine dönük bir dizi meydan okumanın etkisi altında kaldı. Avrupa Birliği açısından bu meydan okumalar, projenin varlığına ve üzerine bina edildiğini iddia ettiği değerlere dokunması anlamında, esasa yöneliktir. Bunlar, Avrupa Birliği'ne ve entegrasyonun gidişatına dışsal olmaksızın bunlarla giderek daha bağlantılı bir hale gelmiştir. Şu an için AB direncini nispeten koruyor; çekirdek ülkelerde bile Avrupa-karşıtı baskılar tırmanışta ve Avrupa'ya kuşkuyla bakan partiler yükselişte olsa da deneyi sonlandırma hevesi, Birleşik Krallık haricinde kendine daha ziyade siyaseten kıyı köşe yerlerde yer bulmaktadır. Şu açık ki, özellikle de ulusaltı özerklik iddiaları bağlamında devlete aşağıdan gelen bölük pörçük baskılar dolayısıyla, mevcut sisteme meydan okumalar yalnızca AB'nin kendisine değil aynı zamanda yerel rejimlerin meşruiyetine ve siyasi otoritelerine de uzanmaktadır. Uzun lafın kisası, otorite krizi yalnızca AB'ye değil, Avrupa'daki bölgesel devlet sistemi ve yönetim düzenine de ilişkindir.

Bu on yıllık çoklu krizlerin maddi koşulları, Maastricht Antlaşması ve bununla beraber Avrupa'nın jeopolitik olarak yeniden yapılandırılması devrinde oluşmuştu. Maastricht, EMU'nun (Ekonomik ve Parasal Birlik) anayasal yapısını tesis etti, Schengen rejimine zemin hazırladı, farklılaşmış entegrasyona kapı araladı ve Avrupa'nın doğuya doğru genişlemesini öngördü. Aynı zamanda maddi güç dengesinde bir değişimi, "Alman Avrupa"ya giden yolu başlatan bir yeniden birleşmeyi ve yalnızca orta yolcu değil sabık eleştirel kuramcılarının da özgürlükçü projelerin sonu olarak gördüğü neoliberal bir ideolojik hegemonyaya yol açan liberal kapitalizme herhangi "mevcut bir alternatif" in sonunu da imledi.²

Bu depolitizasyon süreci, neo-liberal paradigmaya hiçbir alternatif sunmayan ve pek çok örnekte onu daha da derinleştiren (Tony Blair'in *New Labour* projesiyle ünlenen, ama Avrupa

---

² Bunu söyleyenlerden en dikkati çeken Jürgen Habermas'tır. 1989'dan beri "kapitalizm evreninden kurtulmanın imkânsız hale geldiğini" söyler; "geriye kalan tek seçenek, kapitalist dinamiği içeriden medenileştirmek ve ehileştirmektir." *The Crisis of the European Union: A Response* (Polity Press, 2012), 106. (Şimdi de Brexit'in kapitalizmin popülizm tarafından yenilgiye uğratılması anlamına geldiğini de söyleyen aynı Habermas'tır, *Die Zeit*, 12 Temmuz 2016, <http://www.zeit.de/kultur/2016-07/juergen-habermas-brexit-eu-crisis-english>.)

boyunca sosyal demokrat politikacılar tarafından taklit edilen) yerel “üçüncü yol siyaset” bağlamlarında doruk noktasına ulaştı.³ Avrupa entegrasyonu, karşılıklı mutabakata dayalı yasa yapımı, Antlaşmanın anayasallaştırılması ve piyasa liberalizmine temel bağlılıklar şeklindeki kurumsal prosedürleri vasıtasıyla, aşırı-merkezi bir siyaset yapısını [an edifice of extreme-centrism] pekiştirdi.⁴ Sağlam bir ulusaşırı demokrasinin yokluğu, üye devletleri siyasasız [policy] bir siyasetle [politics], AB’yi ise siyasetsiz bir siyasayla baş başa bıraktı.⁵ Veyahut Streeck’in kısa zaman önce Avro-krizi evresi üzerine düşünürken söylediği gibi, “Avrupa’da hâlâ demokratik kurumlar olsa da iktisadi bir yönetim artık yoktur ve ekonomi idaresi kapitalist olmayan çıkarları düzelteren piyasanın istilası altındadır. İktisadi yönetim *olduğu* yerdeyse, demokrasi bulunmaz.”⁶

Günümüzün anayasal krizinin “otoriter liberalizm”in bir tekrarını temsil ettiğini ve ekonomik liberalizmin siyaseten otoriter yüzünü açığa çıkardığını daha önce göstermeye çalışmışım.⁷ Hermann Heller bu olguyu, 1933’teki çöküşünden önce geç Weimar rejiminin bir karakteristiği olarak saptamıştı.⁸ Karl Polanyi ise bunu, dönemin, liberal demokrasinin iki savaş arasındaki çöküşünün önünü açan daha genel bir özelliği olarak tarif etmişti.⁹ Bugünkü durumda, o zamanlar olduğu gibi şimdi de, demokratik anayasalcılığın normları (özellikle de temsili demokrasi ve hukukilik/yasallık [legality]) para birimi ve fiyat istikrarı, tasarruf ve mali disiplin, rekabetçilik ve ahlaki tehlikeden sakınmayı sürdürebilmek adına es geçiliyor. Gelgelelim bu sapma yalnızca biçimsel ya da tarafsız değil; pek çok sınıfa ve – Avrupa entegrasyonunun jeopolitik bağlamı içerisinde – ulusal çıkarlara hizmet ediyor.

Otoriter liberalizme, hüküm süren düzene sistemik ve anti-sistemik meydan okumaların eşlik etmesinde şaşılacak bir şey yok; alternatifler arandıkça siyasi popülizm geri dönüyor ve

³ Bu, Mitterand’ın Fransa Cumhurbaşkanı olarak ilk yıllarında, finans piyasalarının baskısı altında sosyalist bir programdan geri adım atmasıyla daha erken başlar. Bununla ilgili bir analiz için bkz. L. Panitch ve S. Gindin, *The Making of Global Capitalism* (Londra, Verso 2012).

⁴ “Aşırı sağ” terimi Tariq Ali’ye aittir. Brexit’in bir “aşırı sağcılık” krizini temsil edişine ilişkin bir tartışma için bkz. M. Wilkinson, “The Brexit Referandum and the Crisis of Extreme Centrism” (2016) *German Law Journal*.

⁵ Bkz. P. Mair, *Ruling the Void* (Londra, Verso, 2013).

⁶ W. Streeck, ‘Heller, Schmitt and the Euro’ (2015) *European Law Journal* 361–370.

⁷ M. Wilkinson, ‘The Specter of Authoritarian Liberalism: Reflections on the Constitutional Crisis of the European Union’ (2013) 14 *German Law Journal* 527-560; ‘Authoritarian Liberalism in the European Constitutional Imagination: Second Time as Farce?’ (2015) 21:3 *European Law Journal* 313-339; ‘The Reconstitution of Postwar Europe: Liberal Excesses, Democratic Deficiencies,’ M. Dowdle ve M. Wilkinson (haz.) *Constitutionalism Beyond Liberalism* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 2017) 38–79.

⁸ Hermann Heller, ‘Autoritärer Liberalismus’, *Die Neue Rundschau* 44 (1933): 289-298, (H. Heller (çev. S. Paulson), ‘Authoritarian Liberalism?’ *European Law Journal* 21 (2015): 295-301).

⁹ Bkz. Karl Polanyi, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* (Boston: Beacon Press, 2001 (1944)).

otoriter *illiberalizm* masaya çağrılıyor. Bu durum, Orta ve Doğu Avrupa'da bariz olmakla birlikte merkez Avrupa'da *Front Nationale* ve *Alternaitve für Deutschland* gibi Avrupa'ya kuşkuyla bakan partilerin büyümesinde de kendini gösteriyor. Bu hareketler ve karşı-hareketler Avrupa boyunca eşitsiz bir şekilde dağılıp parçalanmış olsa da ortaklıklar tespit edilebilir.

Bu bölümün amacı, bu ortak temaları inceleyerek "otoriter liberalizm" in daha derinlerdeki köklerini kavramsal ve tarihsel olarak keşfetmektir. Otoriter liberalizm olgusunun, her ne kadar kritik anlarda yükselişe geçse de anayasal devlet içinde kapitalizm ve demokrasi kuvvetleri arasındaki daha temel bir gerilime tekabül ettiği öne sürülecektir. Bu maddi dinamik yakın zamanda Wolfgang Streeck tarafından kuramsallaştırılmış olsa bile anayasal incelemede kendine yer bulamamıştır.¹⁰ Bunu anayasal incelemenin içine katmak, Avrupa entegrasyonun gidişatı hakkında bize daha açık bir bakış açısı sağlar; anayasal gelişim, savaş-sonrası projesinin en başından Avrupa-krizi safhasına kadar bu maddi dinamiğe dayanır.

Tartışma şöyle ilerleyecek. İlk olarak Avro-krizi rejiminin ona "hem otoriter hem de liberal" bir nitelik kazandıran özelliklerinin üzerinden geçip bunun normal entegrasyon yolundan sapmayı değil, tam tersine bunun derinleşmesini temsil ettiğini öne süreceğim (2. Kısım). Otoritaryenizm ve liberalizmin bu birleşimi kulağa tuhaf gelir çünkü siyasal ve anayasal kuram liberalizmden siyasi liberalizmi anladığından, kapitalizm ve demokrasi arasındaki maddi ve çatışmalı dinamiği genelde gözden kaçırmaktadır (3. Kısım). Bunu daha ayrıntılı irdelemek, tarihsel bir dönüşü; Avrupa'da liberal anayasalcılığın iki savaş arası dönemdeki çöküşünü (4. Kısım) ve sonrasında iktisadi bir anayasalcılığa dayanan savaş-sonrası ve Maastricht-sonrasındaki yeniden inşasını ele almayı gerektirir (5. Kısım). Bu iktisadi anayasalcılık bana kalırsa, oldukça derin bir yanlı çıkarım tarafından, demokrasi karşısındaki liberal tehdidi ihtiva eden o liberalizme dönük demokratik tehdide ilişkin bir endişe tarafından etkilenmiştir. Bu yeniden inşa mevcut durumun, otoriter liberalizmin maddi düzeni sürdürme çabasıyla daha etkin biçimler üstlendiği kritik ama henüz bir sonuca ulaşmamış safhanın temellerini atar (6. Kısım). Her ne kadar durum bazı açılardan liberal demokrasinin iki savaş arası dönemdeki çöküşünü anımsatsa da sonuç henüz belirsizdir: Çekişmeler artmış olsa bile belki Brexit hariç, nihai bir kopuş henüz söz konusu değildir.

---

¹⁰ Bkz. W. Streeck, 'The Crises of Democratic Capitalism' (2011) 71 *New Left Review* 5–29; W. Streeck, *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism* (Londra: Verso, 2013). Aynı zamanda bkz. M. Goldoni ve M. Wilkinson, 'The Material Constitution' (2018) *Modern Law Review*.

II. OTORİTER LİBERALİZM

“Otoriter liberalizm” terimi, Avrupa’nın anayasal gelişiminin iki semptomunu içinde barındırır. İlk olarak, AB ve özellikle de Avro-bölgesi yönetişiminin, demokratikleşmeden ve hukukilikten uzaklaşma [de-democratisation and de-legalisation] şeklindeki ikili bir süreçle temsil edilen otoriter bir yönü vardır.¹¹ Bu, parlamenter yetkenin ve parlamenter tartışmanın es geçilmesine ve sosyal hakların muhafazası da dahil olmak üzere hukuk devleti ile ilişkilendirilen normal güvencelerin ihlali veya savuşturulmasına atıfta bulunur. Bu ikili gelişim, “idari işletmecilik [executive managerialism]” ve “olağanüstü hâl Avrupası [emergency Europe]” terimleriyle ifade edilmektedir.¹²

Gelgelelim, otoritenin biçimsel uygulandığı dönüştürme odaklanan bu izahatlarda yeterince vurgulanmayan ikinci mesele, bu otoriterliğin ve onun tarihsel şeceresinin maddi doğasıdır: Ekonomik liberalizm rejimini muhafaza etmeyi amaçlaması, normal entegrasyon yolundan sapmayı değil bunun derinleşmesini temsil eder. Bu, ilgili açıdan, “muhafazakâr bir devrim”dir.

Avro-grubu üye devletleri ve Troyka (IMF, Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Avrupa Komisyonu) tarafından Avro-bölgesi rejimi vasıtasıyla dayatılan maddi şartlar, neo-liberal “kemer sıkma” önemleridir (örn. özelleştirme, serbestleştirme, emek piyasası reformları, mütedenni vergi artışları). Bu durum, hükümetin topluma olağanüstü müdahalesini gerektirir ve böylelikle toplumsal sözleşmeleri yürürlükten kaldırıp mevcut toplumsal ilişkileri bozar. Sınıfa ve ülkeye özel, bilhassa OMT programı (“Sınırsız Parasal İşlem”) vasıtasıyla hususi merkez bankası likidite enjeksiyonları tarafından da desteklenir.¹³ Şartlılık ilkesi (ECB’nin OMT altında tahvil alması örneğinde varsayımsal olarak), daha fazla hükümet tedbirsizliğini teşvik edebilecek ve neo-liberal yapısal reformu önleyebilecek veya erteleyebilecek bir kurtarıcı

---

¹¹ C. Kilpatrick, ‘On the Rule of Law and Economic Emergency: The Degradation of Basic Legal Values in Europe’s Bailouts’ (2015) *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 35, No. 2, s. 325–53. Kilpatrick, Avro-bölgesi şartlılık ilkesinin hukuki gri alanını güzelce içinde barındıran *sınırdaki hukukilik* [liminal legality] terimini öneriyor. Bkz. ‘The EU and its Sovereign Debt Programmes: the Challenges of Liminal Legality’ (2017) *Current Legal Problems*.

¹² Bkz. C. Joerges, ‘A Crisis of Executive Managerialism in the EU: No Alternative?’ Trubek, D.M., de Búrca, G., Kilpatrick, C. and Scott, J. (haz.) *Critical Legal Perspectives on Global Governance: Liber amicorum David M Trubek* içinde (Oxford: Hart Publishing); J. White, ‘Emergency Europe’ (2015) *Political Studies*, Vol. 63, No. 2, s. 300–18.

¹³ Özellikle bkz. M. Blyth, *Austerity: History of a Dangerous Idea* (OUP, 2013).

ahlaki tehlikesinden sakınmak amacıyla, rekabetçi ekonomik pratiklerin “piyasa koşulları”na geri dönme ya da yaklaşma ihtiyacına dayanılarak meşrulaştırılır.¹⁴

Bu şartlılık ilkesi önlemleri borçlu ülkelere oldukça spesifik, müdahaleci ve güçsüzleştirici kısıtlamalar dayatsa da Avrupa anayasasının liberal ekonomik eğilimiyle tutarlılık gösterir, hatta bunların bir *devamı*dır. Bu, son birkaç on yılda eşitsiz bir şekilde gelişmiş olsa da yalnızca Avro-bölgesini değil, bir bütün olarak AB’yi etkilemekte ve borçlu ülkeleri olduğu kadar borç veren ülkeleri de etkisi altına almaktadır.¹⁵ Bu önemli bir noktadır çünkü tedbirlerin güya istisnai doğasını daha bütüncül bir bağlam içerisine koyar. Dolayısıyla, ekonomik ve parasal birliğin yönetimindeki hususi kurumsal dönüşümleri, özellikle de Avro-grubu ve ECB’nin yeni güçlerini ve otoritesini ayırt etmek için dikkatli davranmak gerekirse de Avro-krizi tepkisinin neo-liberal eğiliminin, Antlaşma metninde kesin olarak talep edilmedikçe AB ekonomik anayasalcılığındaki daha genel eğilimler açısından semptomatik olduğunu kaydetmek önemlidir.¹⁶

Dolayısıyla, Avro-krizi vasıtasıyla teknokratik piyasa yapımı ve zorunlu piyasa rasyonelliği uğruna sosyal demokrasinin altının oyulması, çok daha uzun erimli eğilimlerin bir özelliğidir. AB’nin demokratik açığına [democratic deficit] ilişkin endişeler, 2008 finansal krizinin çok öncesine gider; demokratik açıklıkla ilgili belki de en çok bilinen, Hix ve Follesdal’ın olağan yasama prosedürünün merkezci serbest-piyasa eğilimini -Ekonomik ve Parasal Birlik’in bir sonucu olarak dayatılan sınırlamalara hiç girmeksizin- olabildiğince ayrıntılı bir şekilde tasvir ettikleri makale 2006’da yayımlanmıştır.¹⁷ Jürgen Habermas 1995’te, Alman Mahkemesi’nin Maastricht kararına cevaben, demokratik açığın *çoktandır* “günden güne genişlediğini, çünkü mevcut kurumsal çerçeve içerisinde bile ekonomik ve toplumsal dinamiklerin Avrupa hukuku vasıtasıyla ulusal güçlerin erozyonunu sürdürdüğünü” kaydetmiştir.¹⁸ Gerçekte, eleştirel ve Marksist düşünürlerin, Avrupa entegrasyonun ekonomik açıdan liberal eğilimi ve bunun sosyal

---

¹⁴ OMT programı hakkında bkz. M. Wilkinson, “The Euro is irreversible, or is it? On OMT, Austerity, and the Threat of ‘Grexit’” (2015) 16 *German Law Journal* 1049 – 1072.

¹⁵ Bkz. F. Scharpf, ‘The asymmetry of European Integration, or, why the EU cannot be a social market economy’ (2010) 8 *Socio-Economic Review* 211 – 250.

¹⁶ “Kemer sıkma politikalarında gerileme”nin Avrupa anayasal çerçevesinde hukuki bir yükümlülük değil, ideolojik bir reçete olarak daha iyi anlaşılabilmesine dair bir tartışma için bkz. C. Kaupa, ‘Has Downturn Austerity Really Been Constitutionalised in Europe? On the Ideological Dimension of Such a Claim’ (2017) 44:1 *Journal of Law and Society* 32 – 55.

¹⁷ Bkz. S. Hix and A. Follesdal, ‘Why there is a democratic deficit in the EU: A response to Majone and Moravcsik’ (2006) 44 *JCMS* 533 – 62.

¹⁸ J. Habermas, ‘Remarks on Dieter Grimm’s ‘Does Europe Need a Constitution’ (1995) 1 *European Law Journal*, 303 – 307.

demokrasiye etkisi hakkındaki endişelerinin izi, Avrupa Tek Senedi'ne ve öncesine (hatta *trentes glorieuses* adı verilen döneme) kadar sürülebilir.¹⁹

Otoriter yönetimin güçleri yeniden politikleşme tehdit altına girdiğinde yoğunlaşsa da demokratikleşmeden uzaklaşma dinamiği Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşasının başlangıcından itibaren teşhis edilebilir.²⁰ Avro-krizindeki farklılık, "kemer sıkma karşıtı" toplumsal hareketlerin Avrupa kıtası boyunca siyasi partiler tarafından kullanılması ve Yunanistan örneğinde bu hareketlerin iktidarı ele geçirmesiyle, halk direnişi raddesindeki artıştır. Ne var ki eğer müsamahakâr fikir birliği dönemi kati surette sona erdiyse, – Brexit hariç ne ulus-üstü ne de ulusal düzeyde – kesin bir *yeniden demokratikleşme* kopuşu (henüz) söz konusu değildir.²¹

Demokrasi Avrupa entegrasyonunun hiçbir zaman temel kılavuzu olmamışsa da, hukuk, kuruluş safhasından itibaren entegrasyonda merkezi bir rol oynamıştır.²² Dolayısıyla, Weiler'ın kriz-dönemi Avrupası'nı nitelediği şekliyle "hukuk vasıtasıyla entegrasyon"dan "korku yoluyla entegrasyon"a geçiş önemlidir.²³ Korkunun koşumu, dışsal ve fiziksel değil, içsel ve *ideolojik* yeni bir Schmittçi düşmanın teşhisinden görülebilir. Donald Tusk'a göre kemer sıkmaya herhangi bir alternatif olabileceği mefhumu tehlikeli bir yanılsamadır.²⁴ Tusk, kemer sıkmaya direnişi "anti-Alman" olmakla ilişkilendirir ve ordoliberalizmden olumlu bir şekilde söz eder. Kavramsal düşman, bu yeni "ortak aklı" sorgulayan herkes, ekonomik istikrar kriterini umursamayan tüm o "kötü Avrupalılar"dır.²⁵

Yerel seçmenler neo-liberal yapısal reformların "hiçbir alternatifi olmadığı" fikrini elbette kabul edebilir. Gelgelelim bu fikir artık anayasal (hatta anayasa-üstü) bir sınırlama olarak dayatılmakta; siyasi, ekonomik ve jeopolitik anlamda hâlâ açıkça *partizan* görünmesine

¹⁹ Avrupa entegrasyonu ve kapitalist gelişme arasındaki bağlantıya dair erken bir tartışma için bkz. P. Cocks, 'Towards a Marxist Theory of European Integration' (1980) 34 *International Organization* 1 – 40.

²⁰ Bkz, Wilkinson, not 4.

²¹ Habermas'a göre, (demokrasinin değilse de) popülizmin kapitalizm karşısındaki zaferini temsil etmesiyle ilgili, bkz. not 1. Birleşik Krallık'ın Avrupa'yla ayrık ilişkisi nedeniyle AB'den ayrılması; Fransa, Almanya ya da İtalya gibi çekirdek ülkelerden birinin ayrılmasının yaratacağı türden bir yarılmayı temsil etmez. Daha fazla için bkz. Wilkinson, 'The Brexit Referendum'.

²² Örn. bkz. A. Cohen, 'Constitutionalism without Constitution: Transnational Elites Between Mobilisation and Legal Expertise in the Making of a Constitution For Europe (1940's-1960's)' (2007) 32 *Law and Social Enquiry* 109 and A. Vauchez, 'The Transnational Politics of Judicialisation: *Van Gend en Loos* and the Making of the EU Polity' (2010) 16 *European Law Journal* 1.

²³ Bkz. Joseph H. H. Weiler, 'Editorial: Integration Through Fear', *European Journal of International Law* 23 (2012): 1- 5

²⁴ Bkz. 'The Donald Tusk Interview: Annotated Transcript', *Financial Times*, 16 Temmuz 2015.

²⁵ Bkz. Udo di Fabio, 'Karlsruhe Makes a Referral', 15 (2014) *German Law Journal* 107 – 110.

rağmen ideolojik bir tahakküm kazanmaktadır – kriz, ülkeler arasında ve aynı zamanda ülkeler içerisindeki sınıflar arasında belirgin galip ve mağdurlarıyla ortaya çıkmıştır.²⁶

Gelgelelim, hukukilikten uzaklaşma konusundaki yeniliği de abartmak mümkündür. Dolayısıyla, EMU içerisinde gevşek bir kamusal disiplin yapısı kurma girişimi, yani “İstikrar ve Büyüme Paketi” – Fransa ve Almanya’nın neredeyse anında ihlal ettiği açık ve borç seviyeleri tespiti – Avrupa Konseyi ve Avrupa Adalet Divanı tarafından kriz öncesinde gereğince uygulanmamıştı.²⁷ Bu olgu o zamanlar pek dikkat çekmemişti; Açık Koordinasyon Yöntemi döneminde esnek hukuk, yeni yönetim ve yasallıktan uzaklaşmanın daha yumuşak diğer biçimleri pek çokları tarafından fazla merkezi ve “her-soruna-tek-çözüm”cü olan, Birlik içerisindeki anayasal çeşitliliğe uyum sağlayamayan müşterek bir yasama yönteminden makul bir feragat olarak *övülmüştü*.²⁸

Yükselen otoritaryenizmin hem dönüştürücü hem de mevcut anayasal düzeni muhafaza edici olduğunu kavramak önemlidir. Avro-rejiminin, piyasa disiplininin eşlik ettiği ismen kural-temelli bir yapıdan bürokratik iktidar tarafından takviye edilen keyfi bir düzene dönüştüğü şüphesiz söylenebilir.²⁹ Üstelik bu, ne sınırları net olarak çizilmiş bir bitiş noktasına ne de bir sona erme hükmünün [sunset clause] sınırlarına sahip bir duruma cevaben normalliğin geçici olarak askıya alınmasıdır. Açık uçlu ve geleceğe dönüktür. Gelgelelim, *muhafazakâr bir amaca* sahiptir. Bu dönüşümün amacı Avrupa’nın mevcut maddi yapısını ve temelde piyasa-güdümlü hedeflerini değiştirmek değil, *muhafaza* etmektir.

Bu, örneğin birikim ve bölüşüm için ekonominin finansallaşmasına bağımlı spesifik bir birikim rejimi olarak neo-liberalizme dair yeni bir şeyin olmadığı anlamına gelmez.³⁰ Mesele daha ziyade anayasal değişim dinamiğinde otoritaryenizm ve liberalizm arasında daha temel bir kavramsal bağlantının peşine düşmektir. Bu bağlaşımın kökeninin Avrupa tarihinin daha önceki safhalarına, özellikle geç-Weimar devrinin iki savaş arası dönemine kadar gitmesi, daha uzun ve daha derin bir bağlantının olduğu anlamına gelir. Şimdi tam olarak buna bakacağız.

---

²⁶ Bkz. Blyth.

²⁷ Dava C-27/04 *Komisyon vs. Konsey*.

²⁸ Yeni yönetim, hukukilik ve demokrasi arasındaki ilişkiye dair bir tartışma için bkz. M. Wilkinson, ‘Three Conceptions of Law: Towards a Jurisprudence of Democratic Experimentalism’ (2010) 2 *Wisconsin Law Review* 672.

²⁹ Ayrıntılı bir yorumlama için, bkz. M. Ionnandis, ‘Europe’s New Transformations: How the EU Economic Constitution Changed During the Crisis’ (2017) CMLR 1237 – 1282.

³⁰ İşe yarar yeni bir açıklama için örn. bkz. B. Fine ve A. Saad-Filho, ‘Thirteen things you need to know about neoliberalism’ (2017) 43:4-5 *Critical Sociology* 685 – 706.

III. SİYASAL VE EKONOMİK LİBERALİZM Mİ YOKSA DEMOKRASİ VE KAPİTALİZM Mİ?

Otoritaryenizm ve liberalizmin birleşimi tutarsız gibi görünüyorsa bunun sebebi, anayasal tahayyülün ekonomik liberalizmden ziyade siyasal liberalizm tarafından ele geçirilmesidir. Soğuk savaş döneminin ideolojik savaşları sırasında liberalizm (Batı kapitalizmindeki) demokrasiyle eş tutulmuş, (Sovyet Komünizmindeki) otoriter sosyalizme karşıt görülmüştü.³¹ Bu, Fukuyama'nın ilan ettiği ve liberal demokrasinin tarihsel ilerlemenin doruk noktası, Hegelyen bir tür son durak olarak sunulduğu meşhur "tarihin sonu" teziyle desteklendi. Liberalizm, Rawls ve Habermas'ın etkisi altında demokrasiyle ve hatta (eşitlikçi anlamında) bir tür ilerici siyasal-ekonomik bir pozisyonla eşleştirildi. Her iki teorisyen de kendi çalışmalarını gerçekten de var olan bir liberal demokrasi bağlamı içerisine yerleştirdi ve her ikisi de genel olarak sosyal demokratik amaçları destekledi.

Ancak ne Rawls ne de Habermas bir ekonomi politik meselesi olarak kapitalizme herhangi bir alternatif olasılığı sunar.³² Daha da sorunlusu, bu iki düşünür kapitalizmin veya kapitalizmin demokratik düzene yönelik tehdidinin bir analizini de yapmaz. Dolayısıyla radikal demokratlar ve eleştirel teorisyenler, (yalnızca Hayekçi ekonomik liberalizmi değil) Habermasçı ve Rawlsçu siyasal liberalizmi, ister ideolojik hegemonya mücadelelerinde kültürel iktidarın önemi olsun, isterse de ekonomik iktidarın siyasal tahakküme dönüşme ya da bunu etkileme kapasitesine olsun, iktidar meselesine yeterince dikkat kesilmediği için uzun zamandır eleştirmektedir.³³ Hem ideoloji hem de sermaye, siyasalın özerkliğinin dayandığı "boş iktidar alanı"ni tehdit edebilir.³⁴ Bu görüşe göre, liberalizm (ve yeni cumhuriyetçiliğin bağlantılı gelenekleri) ekonomik ve toplumsal alanda yükselen ama bunlarla sınırlı olmayan tahakküm tehlikesini göz ardı eder.³⁵ Canlı bir demokratik kültürün varlığını kanıksar, bunun kırılabilirliğini azımsar ve kapitalist ekonomi içerisinde ona yönelik tehditleri geçiştirir. Bireycilik, piyasalaştırma, rekabet

³¹ Bu konuyla ilgili tartışma için örn. bkz. P. Wagner, 'The Democratic Crisis of Capitalism: Reflections on Political and Economic Modernity in Europe' LEQS Paper No 41/2011.

³² J. Rawls, *Political Liberalism* (Columbia University Press, 1993); J. Habermas, *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy* (MIT Press, 1995).

³³ Örn. bkz. S. Wolin, 'The Liberal/Democratic Divide: On Rawls' Political Liberalism' (1996) 24 *Political Theory* 97 – 119; C. Mouffe, 'Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism' (1999) 66:3 *Social Research* 745 – 758.

³⁴ Daha fazlası için, bkz. M. Wilkinson, 'Public Law and the Autonomy of the Political: A Material Critique', M. Wilkinson ve M. Dowdle (haz.) *Questioning the Foundations of Public Law* içinde (Hart Publishing, yayına hazırlanıyor).

³⁵ Rawls'un kendi çerçevesinin (Hayek'inkinin aksine) toplumsal adaletle bağdaştığı ya da servetin kayda değer bir şekilde yeniden dağıtımını talep ettiği düşünülebilir. Ama liberal toplumların eşitlikçilik iddialarını (ve Rawls'un kendi eşitlikçi sezilerini) karşılamalarına ilişkin tarihsel kayıtlara yeteri kadar dikkat gösterilmemiştir. Bkz. J. Rawls, *A Theory of Justice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971); karşılaştırmak için bkz. Gerry Cohen, *Rescuing Justice and Equality* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008).

ve kâr güdüsü mantığı, demokrasinin serpilmek için ihtiyaç duyduğu dayanışma ve cemaatin aşınmasına neden olabilir ve olur da.³⁶

Anayasa teorisyenleri kapitalist bir toplumda ekonomik iktidar meselesini de geçiştirir ve dikkatlerini çoğunlukçu-karşıtı ikileme çevirmeye meylederek genellikle temel medeni hakların korunması için yasaların anayasa uygunluğunun denetlenmesinin meşruiyetine odaklanır.³⁷ Piyasa özgürlüklerinin eşit serbestlikler üzerindeki etkisine, merkez bankasının karar alma çerçevesinin gerekçelendirmeleri üzerindeki etkisine ya da hükümetin mikro- ve makro-ekonomik politika tercihlerini anayasal olarak sınırlandırması üzerindeki etkisine, hatta fırsat eşitliği gibi taahhütler bakımından etkisine daha az dikkat edilir. Mecazi bir “fikirler piyasası”nın kutsanışı, fiili mallar, sermaye, hizmet ve kişiler piyasası hakkındaki ve daha genel olarak metalaşmanın ve piyasalaşmanın toplumsal ilişkiler üzerindeki etkileri hakkındaki endişeleri yerinden eder ve “paranın satın alamayacağı” şeyler hakkındaki marjinal piyasa ahlaksızlığı örneklerini irdeleyemez olur.³⁸ Siyasal-ekonomik gelişim dinamiği gözden kaçırılır, çünkü hukuk teorisinin ve anayasal teorinin baskın dalları, söz gelimi, toplum sözleşmesi teorisindeki kurgusal bir doğa durumuna, hukuki pozitivizm geleneğindeki geçici bir hukuk sistemine ya da anti-pozitivist anayasal geleneğin hukuk devletine [rule of law] ahlaki sadakatine bağlı olarak normativist bir soyut analiz yöntemi benimser.³⁹

Ekonomik liberalizmin demokrasiyle ilişkisinde bariz bir şekilde inişli çıkışlı bir tarihe sahip olduğuna şüphe yoktur. Hayek’in yalnızca toplumsal adalete değil, aynı zamanda demokrasiye de olan güvensizliği ve siyasal otoritarizmle flörtü gayet iyi belgelenmiştir.⁴⁰ Dolayısıyla siyasal otoritarizmin ekonomik liberalizmle eş tutulduğunun tespiti, yeni Avro-krizi açısından ne yeni ne de benzersizdir. Bu anlayış, sözde “serbest piyasa ekonomisi”ni uygulamak için siyaseten otoriter ve hatta otokratik ve diktatöryel tedbirlere atıfta bulunmak üzere Güneydoğu Asya kapitalizmi ve Latin Amerika bağlamında kullanılmıştır.⁴¹ Bu tür bir eşleştirme kimi zaman

---

³⁶ Bkz. K. Polanyi, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* (Boston: Beacon Press, 2001 (1944)). ABD bağlamı için, bkz. J. Dewey, *The Public and Its Problems* (1926).

³⁷ Örn. bkz. L. Alexander (ed.) *Constitutionalism: Philosophical Foundations* (Cambridge University Press, 1998).

³⁸ Bkz. M. Sandel, *What Money Can't Buy: The Moral Limits of Markets* (Allen Lane, 2012)

³⁹ Rawls’un daha sonraki (*Political Liberalism*’de genel adalet teorisinden bunun daha hususi bir ifadesine geçiş yaptığı zamanki) meselesi, kapitalizmin meydan okumaları, özellikle de eşitsizliğe yapısal meyilleri karşısında değil, çokkültürcülük meydan okuması ve kapsamlı doktrinler çoğulculuğu karşısında siyasal adalet kavrayışının istikrarıdır. Bununla ilgili bkz. T. Piketty, *Capital in the 21st Century* (Harvard University Press, 2013)

⁴⁰ Karşılaştırınız. W. Scheuerman, ‘The Unholy Alliance of Carl Schmitt and Friedrich Hayek’ (1997) 4 *Constellations* 172.

⁴¹ Örn. bkz. K. Jayasuriya, ‘Globalisation, Sovereignty and the Rule of Law: From Political to Economic Constitutionalism’, *Constellations* 8 (2001): 442

“üçüncü yol”un görece karşılıklı anlaşmaya dayalı neo-liberalizminden son finansal kriz sırasında ortaya çıkan daha baskıcı bir tipe geçişle ilişkilendirilerek “otoriter neo-liberalizm” olarak anılır.⁴²

Gelgelelim, üzerinde durulması gereken daha genel bir kavramsal mesele vardır. Kapitalist bir devlette ekonominin görece özerkliği – eşitsizliğin politikadan arındırılması (doğallaştırılması), toplumsal ilişkilerin metalaştırılması ve dayanışma bağlarının rekabetçi bir şekilde aşınması mantığına göre işleyen – *demokrasinin siyasi alanının* ve yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkinin meşruiyetini etkiler. Liberal anayasal teori ve daha genel olarak anayasal teori, bu dinamiği geçiştirerek, serbest piyasa kapitalizmini verili olarak alır. Kapitalizmin patolojileri ve çelişkilerini, kamusal mallar ve şahsi çıkarlar arasındaki gerilimi ve kapitalist devletle bütünleşik yapısal güç eşitsizlikleriyle muhatap olacak araçları sunmaz. Bunlar sayılanlar boşta salınmaz; hukuki ve siyasal ilişkiler tarafından kurulur ve hukuki ve siyasal ilişkileri kurarlar.

Bunu daha iyi kavrayabilmek için daha “durumsal” bir yaklaşıma doğru ilerleyerek, bu dinamiklere yönelik bir kavramsallaştırma sunan tarihsel, karşılaştırmalı, eleştirel, siyasal-ekonomik ve jeopolitik analizin bir karışımını sağlayan çalışmalara dönmeliyiz.⁴³ Siyasal ve ekonomik alanlar arasındaki ayırım böylece daha bulanık ve ilişkili bir hal alır ve gerçek siyasal ve toplumsal kuvvetler olarak demokrasi ve kapitalizm arasındaki maddi gerilimi yansıtır. Wolfgang Streeck bu gerilimi popülerleştirmiştir ve anayasal değişimi kavramsallaştırmak için işe yarar bir buluşsal yaklaşım sunmaktadır.⁴⁴

Streeck, savaş-sonrası dönemde, kapitalist devletin nasıl da *trentes gloriuses* dönemindeki “vergi devleti”nden 1970’lerde başlayan neo-liberal çağda bir “borç devleti”ne, kemer sıkma güdümlü siyasal ekonominin son on yılında da tek para birimi baskısı altında bir “bütünleşme devleti”ne dönüştüğünü anlatır.⁴⁵ Ne var ki modern devlet aynı zamanda demokratik bir devlet olarak da gelişir; anayasal otoritesi temelde “biz, halk”la bir tür bağlantıya dayanır. Buradaki “halk,” halk egemenliğinin retorik ve sembolik gücünü temsil eder. Bu da siyasal alanın klasik modern sekülerleşme anlatılarında olduğu gibi yalnızca teolojik iktidardan değil, aynı zamanda ekonomik iktidardan görece özerkliğini temsil eder. Bu

⁴² “Otoriter neo-liberalizm” hakkında bkz. I. Bruff, ‘The Rise of Authoritarian Neoliberalism’ (2014) 26:1 *Rethinking Marxism* 113 – 129.

⁴³ Anayasal teoride bu yaklaşımın ilk taslaklarından biri için bkz. M. Goldoni ve M. Wilkinson, ‘The Material Constitution’ (*Modern Law Review*, yayına hazırlanıyor).

⁴⁴ Bkz. W. Streeck, ‘The Crises of Democratic Capitalism’ (2011) 71 *New Left Review* 5 – 29.

⁴⁵ W. Streeck, *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism* (Londra: Verso, 2013)

bir varsayım ya da dünya görüşünden ibaret değildir. Daha ziyade, siyasal ve ekonomik iktidarın birleşmesine ve (feodalizmle son bulmayan) sınıf iktidarına karşı toplumsal mücadeleyle erişilen kırılğan ve süregiden maddi bir süreçtir. Anlatısı işçi sınıfı hareketlerini, kadın hareketlerini, sömürge-karşıtı hareketleri ve eşitlik ve tanınma yönünde verilen diğer mücadeleleri içerir.⁴⁶ Devlet, demokrasi ve kapitalizm, topluluk ve baskı, (Streeck'in öne sürdüğü üzere *Statsvolk* ve *Marktvolk* simalarıyla temsil edilen) dayanışma ve bireycilik arasındaki bir gerilim olarak temsil edilebilir.⁴⁷

Sosyolojik açıdan daha zengin olan bu açıklamada devletin siyasal ve iktisadi olan arasındaki farklılığın birliğini temsil ettiği söylenebilir; yalnızca aklın [reason] durağan bir taşıyıcısı ya da soyut bir düşüncesi değildir, daha ziyade, örneğin imtiyaz hakkının [franchise] genişlemesi ve piyasanın yayılmasıyla ilişkilendirilen demokratik ve kapitalist gelişim safhalarını yansıtır.⁴⁸ Kritik dönemlerde, kapitalizm ve demokrasi hem çıkarlar hem de fikirler açısından bariz, doğrudan bir çatışma içine girdiğinde, devlet giderek ekonomi politikteki bu gerilimin bir temsili ve bazen de bunların çözümünde taraflı bir aktör olarak “görülür”. Burada yalnızca geçici olarak seçilmiş hükümetten değil de devletten konuşabilmemizin sebebi, devletin tüm kurumlarının (Althusser'in ifadesiyle “ideolojik ve baskıcı devlet aygıtı”nın) – ordu, polis, yargı, merkez bankaları ve kültür ve medya kurumları – demokrasi ve kapitalizm arasındaki ilişkiyi pekiştirip kalibre etmeleridir.⁴⁹ Avro-bölgesine üye olan devletler için, yönetim aygıtına Komisyon'un, Konsey'in, ECB'nin, Avro-grubunun ve Avrupa Parlamentosunun beş seçilmemiş başkanını da ekleyebiliriz. Avrupa'daki devlet sisteminin bu baskıcı ve ideolojik aygıtı, demokratik sorumluluğu es geçmekle kalmaz; tamamlayıcı veya baskıcı bir kuvvet olarak güçlü bir demokratik temsil heyetine bile sahip değildir.

Nasıl ki kapitalizm ve eşitsizlik demokratik devleti tehdit edebiliyorsa, siyasal ve toplumsal eşitliğe yönelik demokratik maddi mücadeleler de kapitalist devlete potansiyel bir tehdit olarak görülebilir. Demokratik hareketler, siyasal ve ekonomik arasındaki temel bir yapısal farklılaşmayı (demokratik sosyalizm örneğinde) ekonominin siyasal-demokratik kontrolüyle tehdit edebilir. Böyle bir bağlamda, ideolojik ve baskıcı kapitalist devlet aygıtı ve devlet-sistemi, statükoyu muhafaza edebilmek için, daha etkin bir otoritaryenizm biçimi önerir.

---

⁴⁶ Bunlar, Castoriadis'in “etkin özerklik” adını verdiği şey için verilen mücadelelerdir, bkz. *Philosophy, Politics, Autonomy: Essays in Political Philosophy* tr. D. Ames (OUP, 1991).

⁴⁷ Bkz. Streeck.

⁴⁸ Örn. bkz. B. Jessop, *The State: Past, Present, Future* (Polity Press, 2016).

⁴⁹ Bkz. L. Althusser, *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses* (Verso, 2014 (1971))

Avrupa’da bu maddi anayasal dinamiklerin gelişimini görmek için şimdi kısa bir artzamanlı genel bakış sunabiliriz.

IV. İKİ SAVAŞ ARASI AVRUPA: YANLIŞ BİR HESAP MI?

Konjonktürel dönemlerde, demokratik devlet ve kapitalist devlet arasındaki gerilim yükselerek, kökü derinlerde yatan anayasal bir krize yol açar. Avrupa entegrasyonunun yapısı ve dinamiğiyle mücadele etmenin bilhassa önemli bir anı, (Fransız Devrimi’nden Birinci Dünya Savaşı’na kadarki) “uzun on dokuzunu yüzyıl”ın *jus publicum Europaum*’unun bitişini imleyen iki savaş arası dönemdir. Geç-Weimar Almanyası’nda, demokratik kapitalist devlet, yalnızca dışsal faktörler sebebiyle değil, aynı zamanda bizzat Anayasa tarafından tesis edilen ve korunan siyasal ve ekonomik farklılaşmasını tehdit eden sınıf bilincine sahip ve siyaseten özgür bir proletaryanın giderek büyüyen bir tehdide dönüşmesiyle de kırılma noktasına ulaştı.⁵⁰ Yönetici seçkinlerin bu tehdide tepkisi, Sosyal Demokrat ve anayasa teorisyeni Hermann Heller’in saptadığı üzere, en nihayetinde otoritaryenizm ve ekonomik liberalizmin bir kombinasyonuydu.⁵¹

Dolayısıyla “otoriter liberalizm” terimi, Heller tarafından, Alman devletinin 1930 ve 1933 arası dönemde büyük şirketlerle ittifak halinde siyasal ve ekonomik farklılaşmasını ihlal ederek muhafaza etmesi ve kapitalist çıkarlar için ekonomiye müdahale etmesiyle ekonomik liberalizmi her ne pahasına olursa olsun sürdürme girişimlerini karalamak için kullanılmıştı.⁵² Heller’in bu ifadeyle hedefi, yalnızca Nazi partisinin başa geçmesinden önce Almanya’yı yöneten Şansölye Brüning’in merkezci Kabineleri değil, aynı zamanda onlara danışmanlık yapan anayasa teorisyeni Carl Schmitt’ti.⁵³ Schmitt, 1932’deki *Langnamverein* konuşmasında

⁵⁰ Weimar anayasasının sosyal devleti olduğu kadar ekonomik liberalizmi de korumayı vaat etmesi anayasanın mimarı Hugo Preuss tarafından iyi anlaşılabilir bir ikilem oluşturmuştur. Bkz. H. Preuss, ‘The Significance of the Democratic Republic for the Idea of Social Justice’, A. Jacobson and B. Schlink (haz.) *Weimar: A Jurisprudence of Crisis* içinde (University of California Press, 2000).

⁵¹ Hermann Heller, ‘Autoritärer Liberalismus’, *Die Neue Rundschau* 44 (1933): 289-298, Hermann Heller (çev. S. Paulson), ‘Authoritarian Liberalism?’ *European Law Journal* 21 (2015): 295-301.

⁵² Ibid.

⁵³ Sosyal demokrasiye bu yaklaşım, Alman otoriter liberalleriyle sınırlı değildi. Avusturyalı liberal von Mises, faşizm ve onun geçici çözüm doğasının sebep olduğu tehlikelere rağmen, kıtayı sosyalizmden ve özel mülkiyete yönelik bununla ilişkili tehlikelerden kurtardığı için sonsuza kadar alkışlanacağını kaydediyor, Engelbert Dollguss’un 1930’larda Avusturya’da emeği ve sosyal demokrasiyi ezişini onaylıyordu. Konuyla ilgili daha fazla tartışma için, bkz. Alexander Somek, ‘Austrian Constitutional Doctrine 1933 to 1938’, Christian Joerges ve Navraj Singh-Ghaleigh (haz.) *Darker Legacies of Law in Europe* içinde, 361, 362 (Hart Publishing, 2003). 1935’te, Fransa’daki Laval kabinesi, olağan parlamenter tartışması es geçen yetki yasaları altında Frank’ı kurtarmak için otoriter tedbirler almıştı. Bkz. Loewenstein, ‘Autocracy versus Democracy in Contemporary Europe’ (1935) *The American Political Science Review*, 571 – 593.

“güçlü devlet, serbest ekonomi” şeklinde ifade ettiği üzere, demokratik sosyalizm ve ekonomik demokrasi deneyleri tehdidine karşı serbest piyasa ekonomisini sürdürebilmek için güçlü bir devlet önermişti.⁵⁴

Brüning kabineleri, kemer sıkmayı dayatmak ve kapitalizm ile ekonomik liberalizmin toplumsal ilişkilerini – rekabet, kâr güdüsü, birikim, özel mülkiyet ve toplumsal eşitsizlik – savunmak için olağanüstü hal kisvesi altında cumhurbaşkanlığı kararnamelerini kullanarak, parlamenter demokrasiyi etkisiz hale getirdi.⁵⁵ Bu düzenlemenin amacı, kritik bir deflasyon, yüksek işsizlik ve siyasal çalkantılar döneminde, ekonominin kapitalist biçimini muhafaza edebilmek için, demokratik herhangi bir dayanışmadan duyulan hayal kırıklığıydı. Otoriter liberalizm için bu koşullardaki korku, demokrasinin sosyalizme doğru dönebilecek olmasıydı (Sovyetler Birliği’ndeki başlardaki Bolşevik zaferiyle artan bir korku).⁵⁶

Ekonomik krize bu otoriter liberal karşılık ve tepki örüntüsü, geç-Weimar dönemine has olmaktan uzaktı – dünyanın dört bir yanında ülkeler, Altın Standardının siyasal-ekonomik taleplerini karşılamaya çalışıyorlar ve sosyal demokratik programlara şiddetle karşı koyuyorlardı, ta ki ülkeler en nihayetinde, ama eşitsiz bir şekilde Altın Standardını ve piyasa liberalizmini terk edene ve bu da, örneğin, İngiltere’de Refahçılığa [welfarism] ve Birleşik Devletler’de Yeni Düzen’e [New Deal] yol açana kadar.⁵⁷ Karl Polanyi’ye göre ülkeler ekonomik liberalizm ve finans adına otoriter hükümet vasıtasıyla sosyal demokrasiye ne kadar şiddetli direnirlerse, bunun nihai geri tepiş o kadar güçlü ve şiddetli oluyordu (‘çifte hareket’). Otoriter hükümet demokrasinin altını oyarak, Faşist tehdit geldiğinde ona karşılık verebilme yetisini zayıflattı. Diğer bir deyişle Faşizmin zemini hazırlayan, otoriter liberalizmdi.⁵⁸

Heller’in daha önce ele alınan kendi görüşü, aşırı sosyoekonomik eşitsizlik koşullarının anayasal bir demokrasinin varlığını sürdürmesiyle bağdaşmaz olduğuydu, çünkü demokrasi, siyasal meşruiyeti sürdürmek için, belirli bir nebze toplumsal homojenlik veya en azından buna

---

⁵⁴ Bkz. Carl Schmitt, ‘Strong State, Sound Economy’, Cristi içinde.

⁵⁵ Ayrıntılı bir izah için, bkz. E. Kolb, *The Weimar Republic*, İkinci Basım (Routledge, 2005) 116 – 135.

⁵⁶ Karşılaştırınız R. Cristi, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism: Strong State, Free Economy* (University of Wales Press, 1998).

⁵⁷ Bkz. Karl Polanyi, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* (Boston: Beacon Press, 2001 (1944)).

⁵⁸ Dünyanın dört bir yanında siyasal ve ekonomik sistemin “bağlı çözümlüşünü” hızlandıran şey, “piyasa sisteminin tıkanıklığı”na tepkiydi. Tepkiler, yalnızca, liberallerin planlama, regülasyon veya kontrolü içerebilecek toplumsal ve ekonomik reformları engellediği bırakınız-yapsınlar ilkelerini terk etme konusunda benzerken, “faşizmin zaferi pratikte kaçınılmaz kılındı.” ‘Gerçekte’ Faşizmi doğuran durum için salt yerel ya da tarihsel açıklamaları reddeden Polanyi, oynadığı rolün tek bir faktör tarafından belirlendiğinde ısrar eder: “piyasa sistemi koşulu,” ibid. S. 250-265.

dair bir olasılık gerektirir.⁵⁹ 1928’de, öngörülü bir şekilde, Federal Cumhuriyet’teki görelî sükunetin kısa süreli olacağı, çünkü toplumsal homojenliğin “önceki dönemlerde eşi benzeri görülmemiş bir şekilde eksik olduğu” uyarısında bulunmuştu.⁶⁰ Diğer bir deyişle kapitalizm, anayasal düzene tehdit oluşturmuyordu.

Gelgelelim, bu olağanüstü çifte hareket ve bunun Almanya’da (ve başka yerlerde) liberal demokrasinin çöküşüne yol açmasına karşılık ana akım anayasal teorisinin aldığı mesaj, Heller ve Polanyi’nin aktardığından oldukça farklı olacaktı. Liberal anayasal tahayyülde tınlayan ekonomik liberalizmin (ya da kapitalizmin) demokrasiye yönelik tehdidi değil, demokrasinin liberalizme yönelik tehdidiydi. Bu, Birleşik Devletler’e göç etmiş olan, ama savaş sonrası Alman yeniden inşasına yakından müdahil olan, dönemin bir başka anayasa teorisyeni olan Karl Loewenstein’in eserinde ön plana çıktı. 1935’te Loewenstein, liberal demokrasinin Faşizme (ve o kadar olmasa da aynı zamanda Komünizme) karşı savaşında daha “militan” olması gerektiğini düşünüyordu.⁶¹ Weimar Cumhuriyeti, anayasal hakları askıya alarak, siyasal partileri kapatarak, aşırılıkçı grup ve dernekleri yasaklayarak kendini savunma yollarında daha esnek olmalıydı. Loewenstein, anayasanın Faşist muhaliflerinin fırsatçılığını tarif ederken, Carl Schmitt’in Weimar anayasasını dikta ve kararnameyle çetin bir şekilde savunma çağrısını yansıtarak, önalıcı müdahale yoluyla liberal demokrasinin düşmanlarına karşı savaşmak, gerekirse “ateşe ateşle karşılık vermek” konusunda ısrar ediyordu.⁶²

İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasında, ana akım siyasal ve anayasal teori, liberal anayasal savunmayla meşgul olmaya başlayarak, kapitalist bir devlette demokrasiyi resmi ve gayriresmî şekillerde zayıflatabilecek iktidar yapılarının sosyolojik incelemesini göz ardı etti. Güçlü anayasal garantiler tahkim etmeye yönelik Alman örneği, giderek etkili ve yaygın bir hal aldı (ancak Nazizme karşı onurlu tepkiye dair geleneksel anlatıyı yoldan çıkardı).⁶³ Anayasa hukukçuları ile hukuki ve siyasi kurumları tasarlamakla görevlendirilerek, demokratik yoldan sapmayı engelleme ya da demokratik irrasyonellikten sakınma mantığıyla (ya da bahanesiyle), çoğunlukçuluğu [majoritarianism] sınırlandıracak – ister yerel, ister uluslararası isterse de ulus-aşırı – türlü kurumsal düzenlemeler için gerekçeler sunmaya koyulmuşlardı. Anayasa

⁵⁹ H. Heller ‘Political Democracy and Social Homogeneity’ A. Jacobson ve B. Schlink (haz.), *Weimar: A Jurisprudence of Crisis* içinde (Berkeley, University of California Press, 2000).

⁶⁰ *Ibid*, 262.

⁶¹ Bkz. K. Loewenstein, ‘Militant Democracy and Fundamental Rights Part 1’, *The American Political Science Review* 3 (1937): 417 – 432 ve ‘Autocracy versus Democracy in Contemporary Europe Part 1’, *The American Political Science Review* 29 (1935): 571–593.

⁶² *Ibid*, 432.

⁶³ Bkz. M. Hailbronner, *Tradition and Transformations: The Rise of German Constitutionalism* (OUP, 2015).

mahkemeleri, komisyonlar ve merkez bankaları gibi bağımsız teknokratik kurumlar norm haline geldi ve liberal anayasal tahayyülde giderek kökleşti. Militan bir “bariz” demokrasinin inşasını temsil eden Avrupa entegrasyonu, bu savaş-sonrası yapılanmanın içsel bir parçasıydı.

Ne var ki Jan-Werner Müller’in anlattığı üzere, uygunsuz bir şekilde “militan demokrasi” olarak adlandırılan bu olgunun daha doğru bir temsili “sınırlandırılmış demokrasi”dir.⁶⁴ Demokratik pekiştirme adına da olsa militan bir şekilde korunması gereken liberalizmdi.⁶⁵ Bu militanlık, siyasal liberalizmi korumaktan ya da hatta güçlü bir demokrasiyi teşvik etmektense ekonomik liberalizmin tekerini döndürme endişeleriyle güdüleniyordu.

Anayasal incelemede odak, şüphe yok ki, Heller ve Polanyi’nin uyardığı üzere dizginsiz kapitalizm ve onun sosyoekonomik eşitsizliğe dönük eğiliminin değil, güçlü (dizginsiz) demokrasinin tehlikelerine dönmüştü. Şayet siyasi pratikte, demokrasinin olduğu kadar kapitalizmin de aşırılıkları *trentes glorieuses*’da refah devletinin ve türlü korporatizm ve sosyal demokrasi biçimlerinin inşası vasıtasıyla hafifletiliyorsa, bu, anayasal düşünürler, hukukçular ve anayasa yapımcıların dikkatini celbetmemişti. Liberal siyasal ve anayasal teorinin belirleyici metinleri, hem kurumsal (anayasal gözden geçirme) hem de ideolojik (Rawlsçu “makullük” aygıtında olduğu gibi) olarak çoğunluğun demokratik açıdan belirlenmiş iradesine kısıtlamalar için türlü gerekçelendirme aygıtları vasıtasıyla çoğunlukçu-karşıtı ikilemi çözmekle meşguldü.⁶⁶ Anayasal gözden geçirmenin yokluğunda anayasanın kırılabilirliği, hatta hukuki pozitivistin meşruiyet meselesini göreceleştirmesi, anayasa teorisyenleri ve hukuk felsefecileri tarafından Weimar’ın çöküşünün suçlusuzluğu olarak görülür.⁶⁷ Kapitalizm radara takılmaz.

Dolayısıyla ana akım anayasal teori, ekonomi politikte eleştirel bir iç içe geçişten sapar. Avrupa entegrasyonunun kendisi – anayasa üzerine çalışan bilim insanlarının ilgisini çektiği ölçüde – demokratik kapitalist gelişim sürecinde siyaset ve ekonomi arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesinde ileri bir safha olmaktansa daha genel bir sınırlandırılmış demokrasi projesinin bir tarafı olarak görülür. Bir iç pazar yaratmış olması, yarım yüzyıllık savaş ve yıkımdan sonra herkes için yalnızca barış ve refahı temin üzere tasarlanmış, zararsız ve tehlikesiz bir şey olarak algılanır. Heller ve Polanyi’nin çıkardığı dersler ve eşitlik yönündeki

---

⁶⁴ Bkz. Jan-Werner Müller, *Contesting Democracy: Political Ideas in 20th Century Europe* (Yale University Press, 2011)

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Bkz. Rawls, *Political Liberalism*.

⁶⁷ Bkz. Lon Fuller, ‘Positivism and Fidelity to Law – A Reply to Professor Hart’, *Harvard Law Review* 71 (1958): 630 ve Müller, *Contesting Democracy*, 129. Karşılaştırınız, F. Neumann, *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism 1933-1944* (Ivan Dee, Chicago, 2009 (1942)).

demokratik mücadeleler, bilhassa savaş-sonrası büyüme, temelde yatan sosyoekonomik eşitsizlik meselesini gizlediğinden, artık unutulabilir. Bu, vahim ölçüdeki bir yanlış hesabın kanıtı olabilir mi?

V. SAVAŞ SONRASI AVRUPASI'NDA EKONOMİK ANAYASALCILIK

Şu açıktır ki, Avrupa'daki savaş-sonrası anayasal tahayyül, herhangi bir canlı demokratik devlet vizyonu ile nitelenmiyordu. Bu, Batı Almanya'nın savaş-sonrası anayasal gelişiminin hikayesinde özetleniyordu: "Biz, halk(tan korkuyoruz) [We are (afraid of) the people]".⁶⁸ Bu korkuya verilen tepki, yalnızca yönetim işlevinin (bilhassa hükümetin teknokratik işleyişinin) değil, aynı zamanda yönetim ilişkisinin, devlet ve toplum arasındaki ilişkinin, özellikle de ekonomiye hükmetme hakkının doğası ve sınırları ilişkisinin yeni bir vizyonunu içeriyordu. Diğer bir deyişle, bu hem kurucu hem de kurulu iktidarların, egemenliğin ve hükümetin demokratikleşmeden uzaklaşmasına ilişkin bir vizyondur. Siyasal topluma, siyasal bir vatandaş yerine piyasanın bir katılımcısı olarak bireye dair yeni bir vizyon sergiler.

Bu vizyon, Freiberg'deki kurucu toplantıları, Schmitt'in *Langnamsverein*'daki "güçlü devlet, güçlü ekonomi" konuşmasıyla aynı zamana rastlayan ordo-liberallerin eserlerinde önceden haber verilmişti.⁶⁹ Schmitt'in hararetli komünizm karşıtlığını, düzen takıntısını, ekonomik demokrasiye güvensizliğini ve güçlü bir devlete inancını paylaşıyorlar, ama (yalnızca demokrasiyi değil) dizginsiz kapitalizmi rekabete dayalı piyasa toplumuna bir meydan okuma olarak görüyorlardı.⁷⁰ Carl Joachim Friedrich, bu "yeni liberalizm" in ideolojik ve anayasal önemini daha 1955'te tespit eder. Bunun Almanya'da nasıl da anayasa teorisini destekleyen temel fikirlerin kökten bir yeniden düzenlenişine işaret ettiğini kaydeder.⁷¹ Friederich'in anladığı üzere, ve Foucault'nun da 1979'da neo-liberal yönetimsellik hakkındaki derslerinde irdeleyeceği üzere, Alman ordoliberalizminin tetiklediği belirleyici teorik dönüş, tüm anayasal

⁶⁸ See C Möllers, 'We are (afraid of) the People: Constituent Power in German Constitutional Thought', M Loughlin ve N Walker (haz.), *The Paradox of Constitutionalism* içinde. Birleşik Devletler, Kuzey ülkelerinin sürekli demokrasileriyle beraber, buna bir istisna teşkil ediyor olabilir.

⁶⁹ Schmitt ve ordoliberaler arasındaki bağlantı ve her ikisinin de Avro açısından önemi hakkında, bkz. W. Bonefeld, 'Authoritarian Liberalism: From Schmitt via Ordoliberalism to the Euro' (2017) 43(4) *Critical Sociology*.

⁷⁰ Aslında 1920'lerde örgütlü kapitalizmin hukukun üstünlüğüne tehdidini çoktan tespit eden Franz Neumann'di. Bkz. F. Neumann, 'On the Preconditions and the Legal Concept of an Economic Constitution', O. Kirchheimer ve F. Neumann (haz.), *Social Democracy and the Rule of Law* içinde, çev. L. Tanner ve K. Tribe (Londra, Allen and Unwin, 1987). Daha fazlası için bkz., W. Scheuermann (haz.), *The Rule of Law Under Siege* (University of California Press, 1996).

⁷¹ C J Friedrich, 'The Political Thought of Neo-liberalism', *American Political Science Review* 49 (1955).

düzenin meşrulaştırıcı aygıtı olarak kurucu iktidarın (ya da halk egemenliğinin) yerine bireysel ekonomik özgürlüğü – piyasaya katılma özgürlüğü – koymaktı.⁷² Bu yalnızca geçici demokratik dürtülerden sakınmak için teknokratik yapılara iktidar devretme meselesi değil, aynı zamanda siyasal özgürlüğün düşmesi ya da inkarıdır. Bu, Franz Neumann için ekonominin demokratik kontrolü anlamına gelen ekonomik anayasanın özgün anlamını tersine çevirdi.⁷³ Bunun yerine, anayasanın kendisi, savaş-sonrası Almanya'sında *Grundgesetz*'deki dokunulmaz “ebediyet bendi” fikriyle simgeleştiği haliyle, egemen hale gelir.

Ordoliberalere göre, biçimsel eşitliğe, bireysel ekonomik haklara ve rekabete dayalı yeni ekonomik anayasalcılık, sınıfın ve ulusal çatışmaların siyasal alandan tamamen ilgasını sağlama amacı güdüyordu.⁷⁴ İki-savaş arası dönemin sınıf bilincine sahip demokratik mücadeleleri, savaş-arası dönemin serbest bıraktığı demokratik kuvvetler tarafından tehdit edildiği düşünülen siyasal ve ekonomik *istikrar* güvence altına almak üzere baskılanacaktı. Savaş-sonrası düzenin yeni sivil dini, Alman ekonomi mucizesi modeli olan mali ihtiyat, verimlilik ve rekabet olacaktı. Demokrasi, (yalnızca) medeni ve siyasi hakları ihlal edeceği korkusuyla değil, ekonomik istikrara etkisine dair endişeler dolayısıyla sınırlandırılacaktı.⁷⁵ Güçlü devlet piyasa ekonomisini koruyacak ve ona yönelik tüm demokratik (veya kapitalist) tehditleri silahsızlandıracaktı.

Olduğu gibi uygulanmaktan çok uzak olsa da (pratikte Sosyal Piyasa ekonomisi ve korporatizmin cihetleri tarafından yumuşatılmıştı), anayasal tahayyülün bu yeniden yapılandırılması, özellikle de Avrupa anayasallaştırma sürecine etkisi vasıtasıyla, önce Almanya'da sonra da başka yerlerde ideolojik olarak yükselişe geçecekti. Avrupa'daki anayasal aktörlerin (bilhassa ECJ [“Avrupa Adalet Divanı”] ve Avrupa Komisyonu) kendilerini nasıl anladıkları, ekonomik rasyonellik ve piyasa rekabeti mantığına tekabül eden ideolojiler ve çıkarlar tarafından giderek daha fazla kullanılacaktı.⁷⁶ Bu eğilimler zaman içinde daha şiddetli bir hal alır ve şüphesiz AB'nin çok ötesine kadar uzanır.⁷⁷

---

⁷² Friedrich, *ibid*; Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics — Lectures at the College de France 1978–1979* (New York, Palgrave MacMillan, 2008)

⁷³ Bkz. Neumann.

⁷⁴ Bkz. E V Bonn, *Standard Texts on Social Market Economy: Two Centuries of Discussion* (haz. Horst Friedrich Wunsche) çev. Derek Rutter (Stuttgart, Gustav Fisher Verlag, 1982) ix.

⁷⁵ Bkz. J. W. Müller, *Contesting Democracy: Political Ideas in Twentieth Century Thought* (Princeton University Press, 2012)

⁷⁶ Örn. bkz., E. J. Mestmäcker, ‘European Touchstones of Dominion and Law’ (2007) *The Ordo Yearbook of Economic and Social Order* 4.

⁷⁷ Bkz. Kanishka Jayasuriya, ‘Globalisation, Sovereignty and the Rule of Law: From Political to Economic Constitutionalism’, *Constellations* 8 (2001): 442.

Maastricht Antlaşması'yla birlikte siyaset ve ekonomi arasındaki farklılaşma, Ekonomik ve Parasal Birlik'in oluşumunda ulusaşırı para politikası ve ulusal mali özerklik arasında bir ayırım tesis ederek yeni bir safhaya ulaşır. EMU, (a) para politikası ve mali otoritenin birbirinden ayrılması ve (b) ahlaki tehlikeden sakınma şeklindeki ikili bir payandaya dayanır. Bu konfigürasyonda, bir Üye Devletin harcama ve mevcut borçlarını geri ödeme kabiliyeti, kaynak yaratma yetisine dayanmaktaydı ve – “borçlu devlet” çağında (özellikle sermayenin görece serbest hareket bir dünyada vergi arbitrajı sebebiyle) bu giderek finansal borçlanma yoluyla gerçekleşmekteydi.⁷⁸

Dolayısıyla, EMU'nun yeni safhası, 1980'lerin neo-liberal küreselleşmesi ve küresel olarak ekonominin finansallaşmasına dönüşü içeren daha geniş bir bağlam içerisinde anlaşılmalıdır.⁷⁹ Bu, sermaye kontrollerinin gevşetilmesini ve böylelikle sermayenin serbest hareketinin en nihayetinde AB'de temel bir hukuki ve hatta anayasal hak haline dönüşmesini kapsıyordu. Gelgelelim, münhasıran fiyat istikrarına dayanan politikadan arınmış bir para politikasına bağlılığıyla ve kısıtlı parasal araçlara sahip, ama eşitsiz gelişme, sosyoekonomik heterojenlik ya da dış kaynaklı mali şoklarla başa çıkabilecek ulusaşırı bir ekonomik politikanın rehberliğinden yoksun bağımsız, ama sınırlı bir Avrupa Merkez Bankası'yla (ECB), Maastricht Antlaşması ülke içi anayasal kullanım için tasarlanmış ordo-liberal ilkeleri ulusaşırı bir hale getirmeye teşebbüs etti.⁸⁰

Maastrich, aynı zamanda, ekonomik entegrasyonun siyasal entegrasyonu teşvik edeceği ve böylelikle politizasyonun seçkinleri Avrupa'ya ilişkin meselelerde kitleleri işin içine çekmeye zorlayacağı, bunun da bir Avrupa demokratikleşmesi sürecini hızlandıracağı şeklindeki önceki işlevsel mantığın da tersyüz olmasına işaret ediyordu.⁸¹ Antlaşma, aksine, Üye Devletlerin siyasal dayanaklarında önemli bir siyasal vasıtayı, bunu ulusaşırı siyasal bir düzeyde yeniden inşa etmeden ya da buna yönelik herhangi bir plan tesis etmeden ortadan kaldırdı. Üstelik yeni para birimi – “devletsiz bir para birimi” – demokratik olarak hesap verilemez olmakla kalmıyordu (bu, onu ulusal varyantlarından ayırt edilemez bir hale getirirdi); aynı zamanda onu sürdürmeye dönük toplumsal ve siyasal topluluk bağlarından da yoksundu ve gelecek

⁷⁸ Bkz. Streeck.

⁷⁹ Örn. bkz. A. Menendez, 'The Existential Crisis of the European Union' *German Law Journal* 14 (2013): 453 – 526.

⁸⁰ Bkz. K. Tuori ve K. Tuori, *The Eurocrisis: A Constitutional Analysis* (CUP, 2012).

⁸¹ Bkz. Gary Marks ve Lisbet Hooghe, 'A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus' *British Journal of Political Science* 39 (2009): 1-23, s. 5.

dönemin yeni “ekonomik Mesihçiliği”nin bir sembolünü sunuyordu.⁸² Streeck’in bulgusalını [heuristic] tekrarlayacak olursak, tam da yorumcuların tarihin sonunu ilan ettiği sırada, kapitalizmin demokrasi üzerindeki kesin bir zaferi gibi görünüyordu.

VI. AVRO-KRİZİ: SONUÇSUZ BİR KONJONKTÜR MÜ?

Savaş-sonrası liberal anayasal tahayyül, demokratik olmaktan bir hayli uzak olsa da, etkenden ziyade edilgen bir şekilde otoriterdir. Biçimsel olarak teknokratik, kurumsal ve hukukidir. Özünde, ekonomik olarak liberaldir ve piyasaları genişletmeye, serbest ticareti koalamaya ve ekonomik rasyonelliği yaymaya adanmıştır. Siyaseten, ılımlıdır ve yalnızca benimsediği merkezilik ve cisimleştirdiği teknokratik ve idari ethos bağlamında aşırılığa kaçır. Demokrasi sınırlandırılmış olsa da henüz son bulmamıştır.

Gelgelelim demokrasinin altının bu şekilde oyulması, daha etkin otoriterciliğin gelişini önceden haber verir. Demokrasi savaş-sonrası inşa döneminin hiçbir zaman kilit bir bileşeni olmamış olsa da Maastricht’ten itibaren yalnızca parlamentolarda değil, halk oylamalarında da sistematik olarak hükümsüz kılınacaktır.⁸³ Avro-krizi çıktığı zaman da, liberal merkezilik tutunmakta zorlanır ve giderek artan siyasi mücadelelere, ki bunlar bazen uçlardan, bazen de yönetim iktidarı pozisyonların gelir, maruz kalır. Devlet aygıtı (ve Avrupa devlet sistemi), normal kurumsal yollara inancını kaybettiğinden, aldatmacalara ve baskılara giderek daha fazla başvurur ve düzeni sürdürme çabasıyla anayasal hesap verilebilirliğe ilişkin kendi ılımlı denge ve fren sistemini bile zayıflatır. Liberal merkeziliğe yönelik demokratik destek her zaman zayıf olduğundan, ancak başka yollarla, itiraz edenleri irrasyonel, mantıksız ve Avrupalı-olmayan olarak sunarak telafi edebilir. Korku daha açık bir şekilde bir yönleme dönüşür. Bunun ne kadar başarılı olduğu Yunan krizinde bariz bir hal aldıysa, sınırları da yeni Brexit referandumuyla açığa çıkmış olabilir.

Şüphe yok ki, Avro-krizi, Avrupa devlet sisteminde demokratik kapitalizmin maddi düzeninin karmaşık olduğu anlamına gelir. Sermayenin çıkarları her zaman birleşik ya da hizalı değildir. Kapitalizm ve demokrasi arasındaki çekişmeden olduğu kadar *Sermayeler* arası çekişmelerden ötürü de farklılaşabilirler. Dolayısıyla otoriter liberalizm gerçek bir liberal

---

⁸² Bkz. Michael A. Wilkinson, ‘Economic Messianism and Constitutional Power in a German Europe: All Courts are Equal but Some Courts are More Equal Than Others’ (2014) *LSE, Law, Society and Economy Working Papers*, 26/2014, erişmek için: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2522919

⁸³ En bariz uyarı işareti, şüphesiz, Hollanda ve Fransa’nın 2005’te Anayasal Antlaşma’yı reddetmesi ve ardından Lisbon Antlaşması’nda yeniden kapsama alınmasıydı.

ekonomik düzen için artık yalnızca demokratikleşmeden ve yasallaşmadan uzaklaşmayı değil, bu türden bir talebin imkansızlığına rağmen her ülkenin daha fazla Almanya gibi olmasının istendiği yeni bir “Alman Avrupa”da Sermayeler arası hegemonya ilişkilerini de zapt etmelidir.⁸⁴

Ne var ki bu, anayasal krizin aslen olağanüstü durum politikaları ve oyunun normal kuralları arasındaki bir çatışma olmadığı anlamına gelir. Bunlar, gerektiğinde, nispeten kolaylıkla esnetilir veya bozulur. Bunlar, daha ziyade, maddi yapıya ilişkin daha derin bir krizin yüzeydeki göstergeleridir. Ekonomik liberalizmin EMU tarafından tesis edilen (içerik olarak ordoliberal) “kuralları” – örneğin, merkez bankası finansmanının olmaması, finansal zorluk yaşayan ülkelere mali destek [bail-out] verilmemesi, ahlaki tehlikeden sakınılması, fiyat istikrarına vurgu – ekonomik entegrasyonun sembolü olarak tek para birimini sürdürme zorunluluğuyla çatışır (örn. avronun “geri dönülemez” oluşu, “Avro biterse, Avrupa biter”). Böylelikle her ikisi de kemer sıkma politikalarına karşı demokratik ve toplumsal hareketlerle çatışma içine girer ve Yunanistan örneğinde (neredeyse) kemer sıkma karşıtı ama Avrupa-yanlısı bir hükümetin seçilmesiyle sınırları zorlamıştı. Demokrasi ve hukukun üstünlüğünün, sosyal hakların korunması da dahil olmak üzere, AB Antlaşmaları ve temel haklar sözleşmesinde ismen korunduğunu da hatırlamak gerekir. Diğer bir deyişle, temel siyasal hedeflerin çatışması söz konusudur: Ordoliberalizm, Avrupa entegrasyonu ve demokratik öz-yönetim.

Demokratik açıdan meşru kurtarma, ordoliberalizmin yasakladığı ulusaşırı bir dayanışmayı gerektirir ve yalnızca işlevsel bir dağılım etkisiyle ortaya çıkamaz. Bunun ifade edilebileceği kurumsal kanallar mevcut değildir. Sonuç, ECB ve Avro-grubunun güçlü üyelerinin sahnenin merkezinde olduğu, aşırı-teknokratik bir biçimde arka kapıdan kurtarmaktır. Bu durumda yeni-işlevselciliğin karşı konulamaz gücü, kararlı bir ordoliberalizm hedefi ve bunun temsil ettiği Alman hegemonyasıyla karşı karşıya gelir. Bu yalnızca bir kurallar düzeni değil, aynı zamanda bir çıkarlar düzenidir ve bu çıkarlar da ağırlıklı olarak, ihraç-güdümlü politikanın bir varoluş sebebi olduğu bir Alman siyasi sınıfına aittir.⁸⁵

Kurtarma işine demokratik bir dayanışma edimi olarak değil de Birlik hukukunun “gri bölgesi” vasıtasıyla ve bununla ilişkili katı bir şartlılık ilkesine izin verilerek imkânsız bir işe

⁸⁴ Bkz. Helen Thompson, ‘Austerity as Ideology: The Bait and Switch of the Banking Crisis’ (2013) 11 *Comparative European Politics* 729 – 736.

⁸⁵ Ibid.

girişilir.⁸⁶ Bu yolla manevi tehlike anlatısı özel kredi açanların riskli davranışından kamusal borçluların hovardalığına – Mark Blyth’in ifadesiyle tarihteki en büyük “sağ gösterip sol vurma”⁸⁷ – döner. Bu, borcun ahlakileşmesine ve tutumlu bir Suabiyali [Swabian] haneye dair, harcamadan önce biriktiren (yanıltıcı) bir mecazın tahayyülde kök salmasına izin verir. Mali disiplinsizlikten özünde kaçınılır, çünkü devletler, finans piyasalarına tabi olmayı sürdüreceklerse talep edileceği söylenen tasarruf programlarını (“katı şartlılık ilkesi”) takip etmek zorundadır. Devletler – ve borçlu oldukları bankalar – yükümlülüklerini yerine getiremeyecek hale düşmeyecek kadar, ama ileriki bir bağımlılıktan kaçınmak için gerekli olan borç yeniden yapılandırması olmaksızın kurtarılır. Böylelikle Avro-bölgesi, “borçlu” ve “borç veren” uluslar arasındaki bir merkez-çevre ilişkisi hatları boyunca neo-kolonyal bir şekilde gelişir. Almanya “gönülsüz hegemon”a dönüşürken Yunanlılar, ‘TINA’ anlatısına (“There Is No Alternative/Alternatif yok” şeklindeki neoliberal yapısal reforma) teslim olmak için üçlü başkanlık ve Avro-grubunun güçlü üyelerinin kemer sıkma gündemine karşı çıkmaya cüret eden sol bir hükümeti seçtikleri için “cezalandırılır.”⁸⁸ Kapitalizm ve demokrasi arasındaki çatışmanın yerini neo-kolonyal bir entegrasyon rejimi alır; ama bedelini demokrasi öder.

Yeni-işlevsel kurtarma ve ordoliberal disiplin şimdilik teorik olarak oldukça gergin ve hassas bir dengede sürdürülebilir. Ne var ki bunun normatif demokrasi, dayanışma, sosyal haklar ve hukukilik değerleri açısından bedeli henüz hesaplanmamıştır. Borçlu ve borç veren ülkeler arasındaki ilişkiler “koşulsuz teslimiyet” koşullarına benzedikçe siyasal eşitlik hiç bu kadar aldatıcı olmamıştır.⁸⁹

VII. SONUÇ

Maastricht, ekonomik liberalizm ve sosyal demokrasi arasındaki uzun erimli çatışma bağlamında düşünüldüğünde, “kısa yirminci yüzyıl” boyunca sağ ve sol arasındaki Avrupa iç savaşına son noktayı koyduğu şeklinde tarif edilmiştir. Ekonomik liberalizmin galibiyetini işaret ediyordu. Bizzat kapitalizmin zaferinin bile tamamlandığı ilan ediliyordu. Étienne Balibar’ın çerçevesini çizdiği üzere, AB’nin Maastricht Antlaşması’yla (yeniden) doğuşu üzerine

---

⁸⁶ Bkz. A. Menendez, ‘The Existential Crisis of the European Union’ *German Law Journal* 14 (2013): 453-526.

⁸⁷ Mark Blyth, *Austerity: The History of a Dangerous Idea* (Oxford, OUP, 2013).

⁸⁸ Bkz. Philip Altermann, ‘Jürgen Habermas’ verdict on the EU/Greece Debt Deal - Full Transcript’, *The Guardian*, 16 Temmuz 2015.

⁸⁹ Bkz. F. Scharpf, ‘After the Crash: A Perspective on Multi-Level European Democracy’ (2015) 21 *European Law Journal*, 393.

düşünürken, olağandışı olan şey, liberal siyasal-ekonomik hedeflerinin bariz ve ayrıntılı bir şekilde katı anayasal garantiler olarak sunulmasıdır:

“AB, kurucu anında (Maastricht), bir tür yarı-anayasaya sahip olmuştur ... bununla, dünyanın bu kısmında ilk defa ... spesifik bir ideolojik söylemden (yani “kaynakların optimal paylaşımı”nı ve kendiliğinden “adil” yeniden dağıtımını ürettiğine inanılan neoliberal deregülasyon ve sınırsız rekabet) türeyen bir politik ekonomi ilkesi, tüm üye ülkelerin, Birlik’in federal (ya da yarı-federal) organlarının yakın gözetimi altında kendi ulusal politikalarına uygulamakla yükümlü oldukları egemen bir düstur olarak sunulmuştu...”⁹⁰

Ancak bu bölümün öne sürdüğü argüman kabul edilecek olursa, bu çatışma ya da en azından bunun ilk safhaları çoktan kaybedilmiş olabilir. *Siyaset* bir kez tek bir siyasal-ekonomik mantığa indirildiğinde ve gerçek bir yenilenme ihtimali kurucu iktidarı uygulama ihtimaline dönüştüğünde, siyasalın özerkliği çıplak bir biçimselliğe ya da devrimci bir yarılma olasılığına indirgenir. Bu iskân, entegrasyon projesinin hemen başına gerçekleşir ve Maastricht bunu tersine çevirmektense pekiştirmiştir.

Teoride ve pratikte, savaş-sonrası kurucu iktidar, anayasal haklara dayanan, anayasa mahkemelerince korunan ve diğer teknokratik kurumlarca idare edilen yeni bir kurulu iktidar rejimine (geçici olarak) soğurulur. Gelgelelim bu aynı zamanda, Almanya örneğinde çok bariz olan, ama demokratik öz-yönetim konusunda sınırlı deneyime sahip ülkeleri de etkileyen siyasal özgürlük korkusunda görüldüğü üzere, kültürel ve maddi bir değişime de işaret eder. Tahsis, dağıtım ve üretim meseleleri giderek kamusal bir siyasal tartışma alanından çıkarılır ve piyasa mantığıyla ya da bunu tekrarlama gereken teknokratik kurumlar tarafından belirlenmeye başlanır. Bunların bir hayli siyasallaşmış değişimler olduğu göz önünde tutulursa, politikadan uzaklaşma yerine demokrasiden uzaklaşma bu süreci daha iyi ifade eder. Ayrıca anayasal değişimi zaptetmek, yalnızca biçimsel yönlendirmeyi değil, aynı zamanda anayasal çerçeveyi, siyasal tartışmanın nasıl örgütleneceğini ve sınırlarının ne olduğunu zaptetmektir.⁹¹ O halde demokrasiden uzaklaşma süreci yalnızca kurumsal araçlar vasıtasıyla değil, aynı zamanda, ‘TINA’ nakaratında olduğu gibi, siyasal ideoloji vasıtasıyla da etkin bir şekilde anayasallaşabilir.

⁹⁰ É. Balibar, ‘The Rise and Fall of the European Union: Temporalities and Teleologies’ (2014) *Constellations* 202 – 212.

⁹¹ Gavin Anderson’ın söylediği üzere, “anayasal söylem her zaman ortaya çıkardığı ya da meşrulaştırdığı kurallardan fazlasıdır..., yalnızca siyasetin nasıl tartışılacağı değil, aynı zamanda neyin siyaseten tartışılabilir addedildiğinin parametrelerini belirler.” Bkz. G. Anderson, S Gill, *New Constitutionalism and World Order* içinde (Cambridge, CUP, 2015) 283, alıntılanan Emiliios Christodoulidis.

Şayet neo-liberal politik ekonominin anayasal içerimleri, savaş-sonrası dönemin hemen başından itibaren Avrupa'nın yeniden kurulumuyla vurgulanmışsa, mevcut konjonktür bu yerleşimi henüz kayıtsızlığa değilse de şüpheye düşürmüştür. Buna güçlü bir şekilde karşı çıkmışsa da olası Brexit haricinde kesin bir yarılma olmamıştır.⁹² Eğer Yunanistan'ın teslim alınması [capitulation] otoriter liberalizmin hayatta kalabileceği anlamına geliyorsa, Avrupa konusunda şüpheli sağ partilerin popülerlik kazanması gibi başka yerlerdeki gelişmeler, demokratik sesin otoriter liberalizm tarafından bastırılmasının bir kez daha yalnızca kapitalizmin zaferine değil aynı zamanda gerici otoriter *illiberalizm* biçimlerinin dirilişine yol açabileceği anlamına gelir. İki savaş arası dönemde liberal demokrasinin çöküşünün misillemesinin bir trajediye mi yoksa bir komediye mi benzeyeceğini göreceğiz.

ORCID ID

Michael A. WILKINSON

<https://orcid.org/0000-0003-1544-1821>

İdil ÇETİN

<https://orcid.org/0000-0003-2209-4274>

Declaration of Conflicting Interests

The author declared that there were no conflicts of interest with respect to the authorship or the publication of this article.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu makalenin yazarlık veya yayımlanmasına ilişkin olarak hiçbir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

---

⁹² Birleşik Krallık, geleneksel merkez sol partinin “Pasokifikasyon”udan (fiili imhasından) kaçınabilmiş Avrupa'daki birkaç yerden biridir. Jeremy Corbyn idaresindeki İşçi Partisi, kardeş partilere kıyasla olağanüstü iyi bir şekilde işler. Dolayısıyla Birleşik Krallık'ın AB üyeliği statükosundan ayrılmasının, ne tuhaftır ki ileri neoliberal istikameti hesaba katıldığında, sağcı bir otoriter liberalizme değil de demokratik bir sosyalizme dönüşe yol açması her zaman bir ihtimaldir.